

РУТА ТАНЕНБАУМ

МИЉЕНКО ЈЕРГОВИЋ

Книгата е објавена со финансиска
поддршка од Министерството за
култура на Република Хрватска

БИБЛИОТЕКА – АКВАМАРИН

Главен уредник
Филип Димевски

Јазична редакција
Филип Димевски

Наслов на оригиналот:
Miljenko Jergović
Ruta Tannenbaum

Copyright © Miljenko Jergović, 2006

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

РУТА ТАНЕНБАУМ

МИЉЕНКО ЈЕРГОВИЌ

(РОМАН)

превод од хрватски јазик
Ѓоко Здравески



Скопје, 2017

ОД ПРВА РУКА ЗА ПРЕВОДОТ НА „РУТА ТАНЕНБАУМ“

Кога Филип Димевски од „БЕГЕМОТ“ ми предложи да го преведувам романот „Рута Таненбаум“ од Миљенко Јерговиќ, веднаш со радост прифатив, иако не знаев ништо за книгата, а и од насловот не можев да одгатнам за што би можело се работи. Имав доверба во изборот на Филип, а чувството на радост беше помешано и со чувството на почестеност, но и со чувството на одговорност да се преведува Јерговиќ. Откако ја добив книгата, си ја потиснав љубопитноста и ја оставив за подоцна, оти си имав ветено дека тие денови посветено ќе работам на она што веќе го работев, магистерската теза „Феноменот *логор* во книжевноста, југословенско искуство“. Кога по неколку месеци, конечно, ја отворив „Рута Таненбаум“, се наежив од совпаѓањето на приказните, иако си помислив дека, можеби, и на Филип сум му досаѓал со *моите* логори, па токму затоа и ме одбрал за преведувач на оваа приказна.

Приказната за Рута Таненбаум се случува во триесеттите и во четириесеттите години во Загреб, во тогашното Кралство Југославија. Ликот на Рута Таненбаум во стварноста реферира на Леа Дојч, загрепска глумица со еврејско потекло, дете гениј, најмладиот член на Хрватскиот народен театар, која на сцената дебитира на петгодишна возраст. Леа Дојч умира на патот за Аушвиц

на шеснаесет години. Јерговиќ во Appendix-от на крајот од романот објаснува дека приказната што ја раскажува е фиктивна и дека многу работи сменил во однос на историографската предлошка, ама, сепак, приказната за чудото од дете останува стожерна.

Но, не го пишувам овој предговор за предвреме да ви ја раскажам приказната, Миљенко Јерговиќ го има тоа маестрално направено, туку го пишувам за да објаснам некои свои преведувачки решенија. При преводот имав два големи предизвици.

Романот, во најголема мера, е пишуван на штокавски хрватски, но на многу места ликовите зборуваат кајкавски хрватски, а некаде тоа го прави и нараторот на Јерговиќ, кој често ја менува својата фокализација, односно призмата низ која ја раскажува приказната. За тие ситуации беше нужно да се најде отстапка од стандардниот македонски јазик, која барем приближно би одговарала на односот помеѓу штокавскиот и кајкавскиот хрватски. Проблемот е што во македонскиот јазик не постои толку голема разлика во наречјата како што е тоа во хрватскиот јазик, кој познава три дијалекти: штокавски, кајкавски и чакавски. Со оглед на тоа дека се работи за градски говор, се одлучив спроти македонскиот стандард да го поставам скопскиот говор што се зборувал во триесеттите и во четириесеттите години од минатиот век. Тука се соочив со уште еден проблем, кој е социолингвистички. Во оригиналот со кајкавскиот – пред сè, иако не исклучиво – се служат повисоките/покултурните слоеви на општеството, а, со оглед на јазичната ксенофобија што постои во македонската средина, имав чувство дека употребата на србизми и морфонолошки форми карактеристични за српскиот јазик го снижува јазичниот стил и не се постигнува ефектот на повисок, салонски стил како во оригиналот. Како и да е, останав на таа одлука, па во говорот на ликовите,

таму каде што во оригиналот се зборува кајкавски, во македонскиот превод ќе сретнете глаголи на -уе (*купуе, се радуе* и сл.), глаголи на -ва (*одева, бева, сакава* и сл.), потоа некаде, иако не докрај доследно, ќе ја сретнете штрбава заменката „што“ и заменките изведени од неа (*ш'о, ниш'о, заш'о*), наместо стандардното рака, маж или сабота, ќе сретнете *рука, муж* и *субота*, у наместо во, ќе сретнете србизми во лексиката (*корак, прслук, прича*) итн. Некаде ова ќе звучи неприродно и неприспособено, но, напоменувам, суштината на ова решение, кое не е совршено, е да се означи сопоставеноста на двата јазични системи што постојат кај Јерговиќ.

Главна инспирација при користењето на скопскиот говор ми беа дедо Трајко и баба Роска, мајстор Андреа, дедо Петре, чика Поп, чика Перо Глумац и другите стари скопјани од серијалот „Досие Скопје“, но и старите скопјани што лично ги познавам. Забележав дека нивниот говор е шаренолик и дека секој си има свој личен идиолект, па тоа ми даде слобода да си играм малку и со говорот на ликовите.

Вториот голем предизвик е типичен за преводите од јазиците што не ги познаваат категориите *определеност* и *прекажаност* кај минатите времиња, а хрватскиот е еден од нив, па при преводот на неколку места требаше да одлучам дали ќе останам при определените минати времиња (аорист и имперфект) или ќе преминам на неопределеното минато време (перфект), кое кај нас има специфична употреба, а не воопштена како во хрватскиот, српскиот, рускиот, полскиот итн. Категоријата *определеност*, најпросто кажано, означува дали сакаме да определиме кога во минатото се случило дејството (*Лани бев во Загреб*), или просто само сакаме да кажеме дека дејството се случило, но не е важно кога (*Сум бил во Загреб*). Категоријата *прекажаност*, пак, ни кажува дали тој што раскажува ни раскажува од прва рака (*Бев таму*

и видов), или ни прекажува (*Ми јавија дека си бил во Загреб*). Но, има и уште една многу важна карактеристика на ова неопределено минато време, а тоа е временската дистанција што се постигнува со раскажувањето. Ако нешто се случило *некогаш* или се случило *многу одамна*, тогаш најверојатно ќе оди во перфект (*Си живеел некогаш еден цар...*). А такви сопоставувања на настаните во овој роман и вметнати приказни во главната приказна има неколку, па затоа беше потребно да се биде буден при читањето и при преведувањето за да се пронајдат тие игри со глаголските времиња што во хрватскиот се речиси невидливи.

Толку имав да кажам како некакво себепојаснување или себеправдување пред читателот што на македонски ќе ја чита оваа трогателна и прекрасно раскажана приказна. За Миљенко Јерговиќ само едно *скидам капу*, ш'о би рекле мие скопјани.

Ѓоко Здравески

ПРОЛЕТТА 1943 ПРИНЦЕЗАТА од Гундулиќева, бројот веќе и не е важен, го зачна волшебството, не се знае со помош на кој и чиј бог, да стане невидлива.

Такви беа времињата, кога принцезите не можеа да посакаат ништо повеќе од невидливост. А не треба ни да се напоменува колку горделивост беше потребна за таквата желба.

Рута Таненбаум беше првенка во горделивост во Гундулиќева.

Таваните беа високи четири метри и беа облачни од чадот од цигари. Тато пушеше пред да го одведат на пат. Мама пушеше пред да ја одведат на пат. Дури и дедо пушеше, но него не го одведеа, туку умре пред патувањето.

Рута Таненбаум имаше петнаесет години и не беше виновна за облачните тавани. Но шест месеци живееше сама под нив, страшно се плашеше, па затоа и посака да биде невидлива.

Уф, колку беше горделива!

Кога дојдоа да ја водат на пат, од Рута Таненбаум беше останато само уште десното стапало. Сè друго веќе беше невидливо.

Но и тоа е нешто, и тоа како нешто, рекоа луѓето од туристичката агенција, па го поведеа десното стапало на Рута Таненбаум сè до товарната станица. Под белиот фустан на принцезата босоного одеше едното стапало.

Ви велам, тоа требаше да се види.

Ја натоварија во сточниот вагон. Одиме во Индија, помисли Рута Таненбаум, таму каде што кравите се свети животни. Го почувствува влажниот јазик на кравата како лиже сол од нејзиниот десен табан. Така и се насмеа последен пат.

Беше горделива и не баш многу паметна, таа принцеза, оти кој пролетта 1943 би помислил на патување во Индија.

Не, возот патуваше за Полска. Беше мрачно и смрдливо, така што невидливоста не помагаше многу против стравот. Впрочем, што ѝ значи на една принцеза тоа дека е невидлива во својот бел фустан, ако сите го гледаат нејзиното мало десно стапало.

Можеме да речеме дека живееше така до својата смрт. И тоа немаше да биде грешка. Рута Таненбаум не стигна во Индија, туку во Полска. Исчезна некаде попат, замислувајќи го влажниот кравји јазик како ѝ минува по десниот табан.

Колку беше горделива таа принцеза.

Погледај го тој фустан, можеби уште е во него. Каде се сокрило десното стапало на Рута?

I

Годината е 1920, Саламон Таненбаум седи во ресторанот *Кај царот австриски*, кој, има веќе две години, не се вика така, но никој што влегува во него, па ни Саламон Таненбаум, нема да го нарече *Три елени*, како што му е, по одлуката на градските власти, службеното име. Туку Саламон ќе го фрли шеширот открај-докрај салата, секојпат ќе ја погоди закачалката и ќе се провикне – пристигнува Мони кај царот австриски, а присутните пијаници ќе му одговорат – да го поживее Господ! И така почнува уште една долга попладневна пијанка, какви што на ова место траат откако војската на кралот Петар го ослободи Загреб. Не се пие затоа што нешто се слави, туку се пие од немање поаметна работа. Како да се чека нешто, а никој како да не знае што се чека.

Дента ниеден не му одговори на Саламон Таненбаум кога го фрли шеширот и се провикна – пристигнува Мони кај царот австриски, туку молчеа, секој загледан во своето чоканче или во својата кригла, како Саламон и да го нема, како да не влегол во ресторанот, и како сега да не седи на својата маса, како да не грицка коренче рен, како да не пие македонска мастика и како да не ги повикува, онакви глуви и слепи, да седнат со него на маса.

– Па, луѓе мои, што ви е денес? – закенка.

Малку потем му пријдоа двајца, оној повисокиот и помустаклија му побара легитимација, а оној помалиот,

посивиот и некако пошеширестиот, го плесна Саламон Таненбаум по лице, пред и да успее да се фати за џебот. Не праша зошто го удираат, ни тогаш, а ни подоцна, во подрумите на полицијата, додека двајцата стручно и вешто со дрвени стапови го таманеа по табаните, а тој урлаше и бараше помош на цел глас. А со крајче од паметта сè си мислеше дека е добро што се сидовите дебели и нема кој да го чуе, и не се срамоти пред познатите, туку може да вика и да лелека колку што му е кеф. Не му веруваа потоа дека не знаел зошто го тепаат.

Е, Саламоне, Саламоне, не ти даде Бог памет ни колку што има шафран во на сиромавиот кашата!

Едни велат дека го пуштиле пет дена подоцна, други дека сето тоа се претерувања и дека Саламон Таненбаум од подрумот на Зрињевац излегол веќе утредента, а него залудно било да го прашаш што од тоа е вистина оти на ништо не се сеќавал и зашто потоа со месеци како будала лутал по Загреб, правејќи се дека никого не познава. Сеедно дали го тепале пет дена или само една ноќ, го направиле тоа толку стручно и вешто, што целата кожа му се беше излупила од табаните. Конечно имало некаква корист од тоа што имал научено да оди на раце. Поинаку тој ден Саламон Таненбаум не би можел да се врати дома во Гундулиќева.

И додека лежеше така беден, јаден и уплашен за три животи, не можеше да го види она што во тој миг се случуваше на станицата, а беше и тоа како поврзано со неговото апсење. Не можеше да види како со звуците на трите народни химни на првиот перон влегува воз со три вагони и во него престолонаследникот на младото кралство, Александар, следен од придружници, аѓутанти, адмиралите и разни ордонанси, племенски водачи и столбовите на младата народна држава, а сета таа шарена строго униформирана и запарадена екипа ја дочекува, со очи полни солзи и со подготвен говор во ис-

потените раце, хрватскиот бан Матко Лагиња. И додека младиот принц излегува од возот, растревожениот бан Лагиња трепери на пролетното сонце и со ужас сфаќа дека мастилото му се растопило по дланките, буквите се разлеале по хартијата, а раката што ќе му ја подаде на славниот принц е извалкана и недостојна за ракување. Кога се најде пред Александар, Лагиња не беше во состојба ни збор да изговори. Гледаше во идниот крал како да гледа во смртта. Непријатната ситуација, споредлива речиси со тепањето на Саламоновите табани, ја спаси баницата, секогаш одлучна и претприемлива жена. Го оттурна Лагиња настрана и вака му се обрати на принцот:

– Височество! Не ви нудиме леб и сол, оти дојдовте во својот дом!

Со тие зборови, навистина нешто подукрасени за потребите на државниот протокол и без да ја спомене незгодата во која се затекна нејзиниот маж, баницата влезе во училишните читанки, а фразата за домот на Александар ќе остане во следните десетлетија мера за југословенскиот патриотизам на хрватскиот род и племе и неговиот престолен град Загреб.

Што се однесува до Саламон Таненбаум, нему веќе ни на ум не му паѓаше да го споменува царот австриски, макар и во името на ресторанот, кој и онака наскоро се затвори, а на неговото место изникна железарија, оти новите гости никако не можеа да се привикнат на новите имиња, па кога и да доаѓаше некој важен во Загреб, некој министер, ополномоштеник на кралот или висок офицер, понекој пијаница поради царот австриски ќе добиеше по табаните.

Оттогаш Саламон Таненбаум никогаш не се јуначеше, а кога ќе го фрлеше шеширот кон закачалката, се трудеше да промаши барем едно од трите фрлања.

Осум години подоцна, беше лето, долга колона се качуваше кон Мирогој носејќи го ковчегот со телото на

народниот војвода Стјепан Радиќ. Наоколу сè беше полно со жандарми, агенти во цивил и некакви си душкала, на кои ова им беше шанса да напредуваат во службата. Сите тие будно внимаваа дали некаков револуционер ќе скокне од колоната со парола против кралот и кралицата, но не се случуваше ништо и беше досадно, барем ако на работите гледаме од перспектива на полицијата. Се слушаше само липањето и бавниот тропот на илјада што гумени што кожени и дрвени ѓонови, кое, ако затвориш очи, можеше да звучи пострашно од пцоста за честа на кралицата и да повикува на рушење на државата и поредокот, оти се чинеше, на човек со затворени очи и на слепиот, дека тие луѓе што дошле на погребот ги има милиони и дека во секој нивни чекор се слушаат само очај, јад, омраза и одмазда.

Не е јасно по која работа баш во тоа време кај миро-гојската капија се затекна Саламон Таненбаум, но додека стоеше така и гледаше, час кодошите и жандармите час ожалостената колона, во него се мешаа чувства. Кога ќе погледнеше во масата, ќе го наслушнеше тропотењето на илјада ѓонови и ќе се уплашеше од она што го слуша, неговото срце ќе зачукаше за кодошите и за жандармите, но кога ќе ги здогледаше нивните очи, исполнети со онаа посебна омраза од која пукаат коските и мрзне крвта во жилите, Саламон Таненбаум се претвораше во еден од личките или славонските селани што жалат за мртвиот водач и собира храброст во стиснатите дланки. Таа недоумица ќе му остане до крајот и ќе биде негова нечиста совест. По сопствено чувство, Саламон Таненбаум секогаш бил на погрешната страна.

Неколку месеци по погребот на народниот водач, Саламон Таненбаум одлучи да ја запроси Ивка Сингер, ќерката на трговецот со колонијална стока од Месарска улица. Ивка беше ситен кусур од големата трговија. Веќе ја имаше минато триесеттата и ќе останеше немажена да

не беше Саламон. А не би се рекло дека е непривлечна. Така ситна, белокожа и со коси црни како најцрна ноќ, изгледаше како капка шпанска крв на иличкиот асфалт. Ги имаше најкрупните очи што некогаш го погледнале Загреб. Во тие нејзини очи машките се вљубуваа, женските ги исмејуваа, а децата од нив поради нешто се плашеа. Им доаѓаа насон, од нив беа составени нивните детски кошмари, така што на генерацијата родена во дваесеттите години во улиците околу Илица очите на Ивка Сингер трајно ѝ останаа мерка за страв и ужас. Но не беа тие детски стравови причината зошто таа толку долго не се мажеше. Не, баш напротив, Ивка долго не можеа да ја запросат зашто тие очи толку ја привлекуваа возрастната машкотија, што стариот Абрахам Сингер предолго бараше најдобар маж за својата ќерка.

Предолг беше пописот на сите стројници за Ивка Сингер, но некои долго се паметеа, толку долго колку што имаше живи Сингерови и Таненбаумови, но и чиста озбурвачка радост меѓу оние што ги познаваа. Едвај да имаше наполнето петнаесет Ивка, кога дојде да ја бара дубровничкиот трговец Мошо Бенхабиб, со кого татко ѝ тргувал веќе полни четириесет години, па би можело да се рече дека беа и некакви пријатели. Мошо имаше куќи во Дубровник и во Фиренца, поседи во Унгарија, Славонија и Банат, и беше богат како што ниту еден Сингер никогаш нема да биде. Еднаш одамна бил оженет, но тоа било време на младост, снага и надменост, па Мошо рече и да не забележал кога Рикица му испуштила душа. По неа не се женел оти немал време од многу работа, но кога, навистина предоцна, станал свесен за староста, му се ближела веќе осумдесеттата, посакал некоја што би го испратила на другиот свет, а претходно би му родила наследник.

– Нема јас уште долго да ти живеам, нема малата долго да ја мачам, а ќе ѝ оставам богатства да може по-

тоа и принцот абисински да си го донесе – му рече на Абрахам Сингер.

Ноќта таткото не можеше да заспие. Ја пробдеа и следната. Седум дена и седум ноќи Абрахам Сингер не спиеше, за на крајот да отиде кај Моша и да му рече дека Ивка не му е за него. Овој тоа мирно го прими:

– Не би го дал ни јас своето дете за старец – му рече на Сингер – не ти се лутам тебе, туку ти посакувам ни ти, а ни твојата убава ќерка никогаш да не зажалите што не појде за мене.

Тешко би било да се погаѓа кога Абрахам првпат зажали што Ивка не ја даде за Моша Бенхабиб, дали веќе за еден месец, кога Моша однадеж умре во Дубровник, па сиот негов имот, зашто немаше никој свој ниту имаше оставено тестамент, ѝ припадна на државата, или зажали подоцна, кога на врата му тропнаа посиромашни стројници.

Моша Бенхабиб е горчлив спомен во домот на Сингерови, па затоа и не се спомнуваше, макар и на шега, сите оние воени и повоени години, додека се рушеше едно, а се создаваше друго царство, се немаше што да се јаде, пустошеше шпанската чума, се умираше и се гинеше на сите страни, од болест и од вишок здравје, но најлошо е што никаде не можеше да се отиде, да се побегне, да се сокрие, зашто немаше пари ни за карта за брод за третата класа.

Е, Моша, Моша, што не умре некоја година порано, па да не дојдеше да ја бараш, или што не поживеа уште десет години, па да не се сеќаваат на тебе по твоето богатство...

Првиот повоен Ивков стројник беше мајорот на кралскиот воен санитарет Исмаел Данон, родум белграѓанин, елегантен и со фини манири, но стариот Сингер и него го одби оти му се причини дека е мајорот малку премногу бучен и дека можеби не е толку фин штом

толку вика. Можеби само се прави и можеби, штом ќе му ја даде раката на Ивка, ќе го покаже своето вистинско, простачко српско лице. Во тоа време на Сингер баш и не му импонираа сите тие ослободители и обединувачи што го преплавија Загреб и со калта од своите чизми ги извалкаа градските улици. Се плашеше дека од нивните обединувања и ослободувања би можело да дојде некое, сè уште нејасно, но затоа не помалку реално и страшно зло. Го испрати мајорот Данон од врата, ги издржа солзите на Ивка, оти малата до уши се беше вљубила во згодниот Србијанец, а кога веќе сè беше доцна, кога мајорот со скршено срце побара и доби престој во Скопје, Абрахам Сингер случајно, од некои бандити и воени доушници, дозна зошто мајорот Исмаел Данон бил толку бучен. На некој од тие нивни кајмакчалани или солуни по експлозија на граната останал глув на едното и наглув на другото уво, па вревел за да се чуе самиот себе. Е, па што не рече тогаш, беснеше стариот Абрахам, туку да мислам дека својата ќерка ја давам за пиперкар и галамџија, викаше и не сакајќи преврти еден голем дрвен сандак со портокали, па се истркалаа по дуќанот, меѓу нозете на четворицата бандити и воени доушници, оние растурикуќи што четири години по Загреб и околината го бркаа зелениот кадар¹, а сега беа главни караѓорѓевци во градот.

– Ништо нема да ви платам – им викаше Сингер – па ако сакате и дуќанот запалете ми го и искршете ми го излогот.

Си отидоа потиштени и посрамотени да кодошат и да шпионираат за некој друг, а веројатно и ним чудно им звучеше тоа со палењето на дуќанот и кршењето на излогот. Уште не беше дојдено време за такви работи, ниту некому, освен на стариот Абрахам Сингер, му паѓаше на памет дека би можело да дојде. А ни тој, да не се сфати погрешно, не беше некаков пророк, туку само беше слаб

¹ Хрватски дезертери во Првата светска војна (заб. на прев.)

со нервите, понекојпат ќе споулавеше како да е во морфиумски делириум, па ќе му се гледаа појави што никој освен него не ги гледаше. Богзнае од која баба го имаше собрано тоа лудило и таа хистерија, но Абрахам Сингер беше познат по неа.

Година или две по инцидентот со наглувиот мајор, меѓу стројниците чии имиња и судбини веќе одамна се избришани и изгубени од чии било сеќавања, на прагот на домот на Сингерови се појави Емил Крешевљак, младич во раните триесетти, кого Абрахам го знаеше оти еднаш, тогаш како замонашен свештеник, му дојде со порачка за седумстотини идентични пакетчиња со кандирано овошје и желе од дуњи, за некакво сиропиталиште во Босна. Му требаа три дена таквите пакетчиња да ги состави, а тогаш пречесниот Крешевљак го тераше сите да ги одмота, па мереше и вагаше колку во кое има овошје, а колку желе, да не се случи некое дете да добие помал подарок од некое друго. Во таа негова справедливост имаше нешто мрачно, што не може лесно да се објасни, но што Сингер подоцна го опишуваше како големо зло направено од толку добродетелства. Уште три дена му требаа на Абрахам, под постојан надзор на пречесниот, така да го одмери секое пакетче за ни кандираната малина во едното да нема повеќе семчиња од кандираната малина во другото пакетче.

И тогаш, неколку години подоцна, Емил Крешевљак стоеше пред Абрахам Сингер, во костум скроен по париски, сошиен од сурова свила, со марамче во џепчето и дијамантска игла во краватата, целиот избањат во колонска вода, и ги изнесуваше причините зошто би требало стариот да му ја даде својата ќерка. Го правеше тоа педантно, исто како што го мереше овошјето и го меркаше желето, а Сингер како маѓепсан го слушаше, иако однапред знаеше дека за таков човек Ивка нема да ја даде, па нека е и последниот маж и последниот ерген на овој свет.

Емил Крешевљак се фалеше со свештеничкото звање. Тоа на човек му дава чувство на одговорност за цел живот, но и уредност. Бог ги љуби уредните, прво тоа се учи во семинаријата. А тоа што ја напуштил службата Божја, тоа е негова работа и на другите не треба да им биде гајле, дури ни на неговите најблиски. Мистеријата што човек го наведува да се замонаши е истата мистерија што го враќа назад, пак да биде само овчичка во стадото, мудруваше Крешевљак и го врза својот вез околу убавата Ивка Сингер.

Ја виде и во неа грешно се загледа, уште оној ден кога дојде по пакетчињата за сиропиталиштето.

Штом го призна тоа стројникот, некоја горчлива овошка се распукна во Абрахам Сингер и му се разлеа по утробата. Но ништо не рече, дури не се ни намурти, како што се муртат мевоболните нервчици кога, напролет и наесен, ќе ги посетат нивните хронични чиреви. Да имаше правда, сега тој распоп, ганголив како да е бискуп и мек како слабо измешан пандишпан, главечки ќе го исфрлеше од дома, за никогаш веќе да не му се врати, од мислите и од очите да го избрише, како што ведрата душа ги брише грдите синоќешни сништа, но правда нема, ниту некогаш ќе има, за овој град и за луѓето во него, оти тие никогаш не го кажуваат тоа што навистина го мислат и целата нивна несреќа е од тоа. А како би имало правда за еден Абрахам, еврејски подлец, што би рекла пијаната Рожа, кога, по триесет години вересија, на кредит што никогаш не се враќа, веќе не би ѝ го дал секојдневното литренце вино. Затоа стариот Сингер не го исфрли Емил Крешевљак кога му призна дека како поп ја гледал Ивка, тогаш уште девојче, за која татко ѝ само што имал одбиено два-три стројника, туку го пушти да ги набројува причините поради кои би требало да му ја даде нејзината рака.

– Тешки се времињата, господине Сингер – воздигнуваше Крешевљак – тешки, тешки, многу тешки. Ама ќе бидат уште потешки – потскокна како петле, па веднаш се загрижи – особено за оние што му останале на Христа зад грб, а вие, господине Сингер, сте добар човек, за своја чест и за своето семејство, но знаете како е, луѓето се гладни, сиромашни има на секој чекор, а во такви пригоди најпрво страдаат таквите како вас. Мора да се заштитите, господине Сингер, сега имате шанса: јас се загледав во Ивка, поради неа ја раскинав свештеничката заклетва, и ниедна друга не ме интересира. Ако ја пуштите да појде за мене, и вие на Господа наш пред очи ќе му дојдете и веќе никој нема да ве прашува што сте и кој сте и од која вера сте. Ако ми ја дадете Ивкичка, ќе бидете слободен човек.

Стариот Абрахам го слушаше Емил Крешевљак и уште нареди да се задржи на ручек, па, на неделната софра, го постави да седи до Ивка, но не му ја даде нејзината рака.

– Можеме да останеме пријатели – започна среде ручекот – но таа не е за вас.

На Крешевљак му залетна пилешкото крилце, па се накашла и тргна нешто да каже, но Сингер се навали преку масата и го фати за раката:

– Пилешкото ковче знае да биде полошо од рибјото. Немојте да ве носам на душа.

Малку откако го одби распопот, стигна нов стројник, студентот Хаим Абеатар. Абрахам го праша за фамилијата, а тој одговараше како татко му и мајка му да се мртви, како да нема блиски роднини, додека со далечните прекинал секаков контакт. Никаков имот нема, освен стипендијата од некакво еврејско друштво од Сараево, но таа редовно му пристигнува, па никому не би му тежел пред да ги заврши студиите и додека да најде работа.

– А зошто би си ја дал ќерката да појде за тебе? – праша Сингер.

– Затоа што ѝ е време да се омажи – крена раменици младичот.

Него го запамети зашто само тој ништо не ветуваше, ниту бараше. Хаим беше блед, со нејасни црти на лицето, подгрбавен, ни малечок ни висок, таков за лесно да се заборави и никогаш никому, освен на тоа друштво што го стипендирало, нималку да не биде товар.

Којзнае, можеби беше вистинскиот човек за ќерка му на Абрахам.

А потоа долго немаше никого, веќе се прашуваа соседите што ли ѝ фали на Ивка Сингер што уште е немажена, кога се појави Саламон Таненбаум.